

Wprowadzenie

Uchwalenie ustawy z 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych było bez wątpienia momentem zwrotnym w historii kurateli sądowej w Polsce. Historia ta zaczęła się 7 lutego 1919 r., kiedy to Naczelnik Państwa, Józef Piłsudski dekretem w przedmiocie utworzenia sądów dla nieletnich powołał przy tych sądach urzędy stałych opiekunów sądowych do sprawowania nadzoru nad nieletnimi. Od tamtej pory instytucja opiekunów sądowych, przekształconych w 1929 r. w kuratorów dla nieletnich, trwale wpisała się w polski system sądowniczy. Znamienny jest fakt, iż powołanie tej instytucji uważano za jeden z priorytetów państwa zarówno w okresie jego restytucji po czasach zaborów, jak i w czasie odbudowy kraju po wojnie światowej. Systematyczne poszerzanie zakresu zadań powierzanych kuratorom, z początku o sprawy dotyczące władzy rodzicielskiej i osób małoletnich, a następnie o sprawy karne osób dorosłych, może świadczyć o uznaniu dla tego organu pomocniczego sądu.

Zwiększający się udział kuratorów w postępowaniu sądowym w sprawach opiekuńczych i nieletnich, a także w wykonywaniu orzeczeń sądów karnych, liczebny wzrost coraz lepiej przygotowanej i świadomej swojej roli kadry profesjonalnej, wreszcie podniesienie ich do rangi organu wykonawczego sądu ujawniły obiektywną potrzebę ustawowego uregulowania statusu prawnego liczącej już wówczas blisko 4 tysiące osób grupy zawodowej. Potrzeba ta zbiegła się w czasie z coraz wyraźniejszymi sugestiami środowiska kuratorskiego w sprawie potrzeby wydania stosownego aktu określającego zasady funkcjonowania kuratorów, jako grupy zawodowej należącej do grupy zawodów zaufania publicznego. Powstała w takim klimacie – dzięki determinacji środo-

wiska kuratorskiego i wsparciu parlamentarzystów, sędziów i przedstawicieli nauki – ustawa oceniana była bardzo pozytywnie. Poseł M. Markiewicz – sprawozdawca projektu tej ustawy na posiedzeniu Sejmu 23 maja 2001 r. tak przedstawiał jego genezę: „był to projekt szczególny dlatego, że przygotowany przez stowarzyszenie kuratorów sądowych, organizację samorządu kuratorskiego, której chwała za to, że ten projekt został przygotowany [...]. Kuratorzy sądowi, jak mówiłem w trakcie pierwszego czytania, to szczególna grupa zawodowa. Są to ludzie, od których wymaga się wysokich kwalifikacji, którzy wykonują pracę niesłychanie odpowiedzialną, a których pozycja w hierarchii zawodów prawniczych, a szczególnie tych funkcjonujących w wymiarze sprawiedliwości, jest od lat nieproporcjonalnie niższa od tej, jaką chciałoby się widzieć”.

W ocenie fachowców ustawa postrzegana jest jako dobry akt prawny, wyraz rozsądnego kompromisu potrzeb i oczekiwań środowiska kuratorskiego z jednej strony oraz realnych możliwości państwa i jego władzy sądowniczej z drugiej strony. Mimo jej pewnych mankamentów także praktycy, i to zarówno sędziowie, jak i kuratorzy pozytywnie oceniają tę ustawę, którą bez zbytej przesady można by nazwać konstytucją zawodu kuratora. Pierwszy komentarz do tej ustawy, autorstwa sędzi dr Krystyny Gromek, został wydany w 2002 r., niemal równocześnie z wejściem w życie ustawy (doczekał się drugiego wydania w 2004 r.). Ustawę w pewnym zakresie komentowali także jej twórcy A. Martuszewicz i A. Rzepniewski (*Ustawa o kuratorach sądowych...*).

Niniejsza publikacja jest więc trzecią próbą analizy tej ustawy. W odróżnieniu od autorów wcześniejszych komentarzy, autorzy niniejszego opracowania nie uczestniczyli w pracach nad ustawą, ale należą do pierwszego pokolenia realizującego i testującego w praktyce jej unormowania. Niniejszy komentarz różni się od poprzednich także perspektywą, z której analizowane są poszczególne zapisy ustawy. Jest on napisany niejako z doświadczenia „bycia kuratorem”, z perspektywy kuratora sądowego na co dzień realizującego swoje zadania służbowe, spotykającego się z konkretnymi problemami w ich realizacji. Niektóre z nich znamy z własnego doświadczenia, inne poznaliśmy, uczestnicząc w pracach Krajowej Rady Kuratorów. Nasze rozważania i analizy

staraliśmy się prowadzić na tle historycznych rozwiązań komentowanych przepisów. Każdy rozdział komentarza został poprzedzony wprowadzeniem zawierającym przegląd obowiązujących w przeszłości unormowań analizowanej w nim problematyki. Podejście takie pozwala na uchwycenie ciągłości i zmiany w ewolucji instytucji kurateli sądowej w Polsce.

W niniejszym wydaniu uwzględniliśmy wszystkie zmiany legislacyjne mające związek z działalnością kuratorów, które dokonały się w ciągu ostatnich sześciu lat. Dotyczy to w szczególności ustawy o kuratorach sądowych, Kodeksu karnego, Kodeksu karnego wykonawczego, Kodeksu pracy, ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich i ustawy o ustroju sądów powszechnych oraz aktów wykonawczych do tych ustaw. Uwzględniliśmy także wszystkie orzeczenia Sądu Najwyższego odnoszące się do statusu lub funkcjonowania służby kuratorskiej. Zmiany te przyczyniły się do wyjaśnienia wielu niejasności i wątpliwości sygnalizowanych w pierwszym wydaniu, wskutek czego zrezygnowaliśmy z pewnych fragmentów, w których formułowaliśmy wątpliwości lub postulaty *de lege ferenda*. Wykorzystaliśmy także nasze doświadczenia z tego okresu z pracy w charakterze kuratora okręgowego, z działalności opiniodawczej na rzecz Krajowej Rady Kuratorów oraz prac legislacyjnych w komisjach i podkomisjach sejmowych w charakterze ekspertów Krajowej Rady Kuratorów. Książka ta – można powiedzieć – odzwierciedla stan naszej wiedzy na temat kuratorskiej służby sądowej na dzień 15 lipca 2014 r.

Komentarz adresowany jest przede wszystkim do kuratorów sądowych i aplikantów kuratorskich, ale także do sędziów, studentów resocjalizacji i pedagogiki, przedstawicieli zawodów i służb społecznych współpracujących z kuratorami sądowymi.

Przystępując do pracy nad komentarzem, mieliśmy świadomość, że omawiamy materię jeszcze stosunkowo mało zbadaną. Praca nad książką *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego* uświadomiła, że komentowana materia jest niezwykle trudna. Niektóre przepisy skondensowane do formy zdania prostego zawierają tak bogatą i złożoną treść, że jej wydobycie wymaga wyjątkowo mozolnej pracy. Wielu ciekawych

spostrzeżeń dostarczyła analiza materiałów archiwalnych: aktów prawnych i publikacji fachowych pierwszego samorządu kuratorskiego z początku lat pięćdziesiątych ubiegłego wieku. Publikacje te były nie tylko inspiracją do pracy, ale równocześnie źródłem zobowiązania wobec ich autorów – wcześniejszych pokoleń kuratorów, którzy znaczną część swojego życia poświęcili tworzeniu polskiej kurateli sądowej.

Dotarcie do tych materiałów nie byłoby możliwe bez pomocy ze strony pani Ewy Tokaj z Biblioteki Ministerstwa Sprawiedliwości oraz pani Sylwestry Jankowskiej z Archiwum Akt Nowych w Warszawie, dzięki którym mogliśmy dotrzeć do cennych materiałów źródłowych i publikacji Biuletynu Kuratorów dla Nieletnich z lat pięćdziesiątych ubiegłego wieku. W tym miejscu pragniemy wyrazić im nasze szczególne podziękowania i wdzięczność.

Pragniemy także podziękować tym wszystkim, którzy zechcieli zapoznać się z niektórymi, szczególnie ważnymi częściami komentarza i przedstawić nam swoje uwagi i sugestie. Wszystkim przyjaciółom dziękujemy za zyczliwość i wsparcie w momentach zniechęcenia.

Autorzy